

Závodský, Artur

České divadlo ve vztahu k Velké říjnové socialistické revoluci a k založení KSČ

In: *Padesát vítězných let : sborník prací z vědecké konference filosofické fakulty University J. E. Purkyně k 50. výročí vzniku Komunistické strany Československa*. Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1973, pp. 157-160

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126222>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ČESKÉ DIVADLO VE VZTAHU K VELKÉ ŘÍJNOVÉ SOCIALISTICKÉ REVOLUCI A K ZALOŽENÍ KSČ

ARTUR ZÁVODSKÝ

Zápas evropského proletariátu byl v posledním údobí první světové války a ve třech, čtyřech letech po uzavření míru živěn zprávami o Velké říjnové socialistické revoluci a mocně posilován příkladem pracujících sovětského Ruska.

Revoluční dění prvních poválečných let u nás, boj proletariátu o moc ve státě se odrazily v celé šíři české kultury — především v literatuře (v poezii St. K. Neumanna, Josefa Hory, Jindřicha Hořejšího, Jiřího Wolkra, Jaroslava Seiferta a jiných), v sociální grafice, sochařství atd. A přirozeně také v divadelnictví. Divadlo — umění ze všech nejspolečnější, umění, které citlivě rezonuje události doby — odrazilo vírné dění a touhy pracujících mas po socializaci dolů a továren, po nové organizaci našeho života.

Do roku 1918 udávalo základní ráz českému divadelnictví Národní divadlo v Praze. Směr jeho činohře určoval od roku 1900 Jaroslav Kvapil (1868—1951). Kvapil vytvořil divadlo *impresionistické*, divadlo pastelových citových vzruchů a nálad. Jeho režijní koncepci podporoval psychologický realismus velkých herců (Eduard Vojan, Hana Kvapilová aj.). Jako muž, stojící na pozicích měšťanského demokratismu, zorganizoval Kvapil za první světové války Manifest českých spisovatelů (1917). Jeho cyklus inscenací Shakespearových her, uspořádaný roku 1916 u příležitosti 300. výročí smrti geniálního anglického dramatika, byl v době, kdy Rakousko-Uhersko stálo s Anglií ve válečném konfliktu, nejenom velkým činem uměleckým, nýbrž i otevřenou demonstrací politickou. Cyklem českých her, uvedeným u příležitosti 50. výročí položení základního kamene k Národnímu divadlu (jaro roku 1918) — oslav se zúčastnili také zástupci jiných slovanských národů —, Národní divadlo výrazně tlumočilo vůli českého národa po samostatném státě.

Ale Kvapilovo jemné impresionistické divadlo se koncem první světové války přežilo. Změněná sociální skutečnost, rozbouřený svět a vzrušená doba si vynutily v oblasti divadla nové výrazové prostředky. Nejlépe je naplňoval *expresionismus*, umělecký směr značné výrazové dynamiky, až křečovitosti. V českém divadelnictví jej představoval hlavně K. H. Hilar (1885—1935), který zprvu vedl činohru na Vinohradech a roku 1921 se stal šéfem činohry Národního divadla.

České dělnické divadlo nehrálo před rokem 1918 v našem životě významnější úlohu. Jednak proto, že chyběly skutečně revoluční hry, jednak proto, že se v kruzích dělnického ochotnického divadelnictví značně projevovaly maloměšťácké tendence. Jistým pokrokem bylo, když se roku 1911 utvořil Svaz dělnického ochotnictva českého (DDOC), který vznikl

po odchodu jednot ze svazku Ústřední Matice divadelních ochotníků (ÚMDOČ).

Velká vystoupení mas na konci první imperialistické války, narůstající revoluční hnutí proletariátu vyvolalo oblibu *davového* neboli *zástupového* divadla v Evropě.

V Berlíně inscenoval režisér Max Reinhardt středověké mirakly a antické tragédie jako velkolepá představení davová (např. Aischylovou Oresteiu otevíral roku 1919 Velké činoherní divadlo). Na historických místech Petrohradu a na náměstích Moskvy byla pořádána představení oslavující vítězství revoluce. Bohumír Šmeral přinesl do Čech zprávy o těchto shromážděních (svoje články shrnul roku 1920 do brožury Pravda o sovětském Rusku).

V souvislosti se zánikem rakousko-uherské říše a s ustavením Československé republiky, v bouřlivém dění prvních let poválečných postupovala tendence k davovosti *celé* české divadelnictví, měšťácké i proletářské. Ukazovalo masu jako nejdůležitější faktor společenského pohybu. V umělecké sféře šlo o reakci proti individualismu a subjektivismu minulého období.

Na buržoazních scénách vystupoval dav buď jako nepadatelný i nevyčísitelný živel, kterému teprve vůdce vnutí svoji vůli, nebo jako zástupy, které bojují za myšlenku sjednoceného národa. K inscenacím prvního typu patřilo např. nastudování velké hry Arnošta Dvořáka Husité ve Vinohradském divadle (26. listopadu 1919 v režii K. H. Hilara). K inscenacím druhého typu náleželo např. nastudování hry Františka Langra Vítězové v přírodním divadle pražské Šárky (léto 1920), v němž se v komparsových scénách předváděly boje českých legionářů na Rusi.

Ale ani měšťácká divadla se nemohla vyhnout inscenacím her, které měly blízko k socialistickým myšlenkám. Tak Vinohradské divadlo nastudovalo vzrušující davové drama Emila Verhaerena Svítání (7. listopadu 1920).

V ovzduší poválečných zmatků a snů o spravedlivém uspořádání společnosti zrodila se kolektivní hra Karla Čapka R. U. R (1920), nastolující problematiku smyslu lidské existence, a velkolepé básnické drama F. X. Šaldy, Zástupové, řešící vztahy lidových mas k vůdci (vzniklo v letech 1919 a 1920). K ústřední postavě Lazara byl Šalda, jak přiznal, inspirován nejenom zjevem Ježíše Krista, ale i grandiózní postavou vůdce ruského proletariátu V. I. Lenina.¹

Na rozdíl od měšťácky chápané davovosti pokoušely se scény, směřující k socialistickému pojmání života společnosti, o zobrazení masy jako aktivního činitele, jako uskutečňovatelky dějin. Dav se tu měnil v lid. Takto se rýsoval obraz davu ve vystoupeních kolektivního recitačního sboru – *Dědrasbor*.

Dědrasbor bylo těleso pro sborovou recitaci. Vznikl roku 1920. Jeho zakladateli byli Jindřich Honzl, tehdy učitel v Praze, a Josef Zora, který působil předtím jako herec v Ostravě. Poprvé vystoupil Dědrasbor 20. května 1920 na večeru Dělnické akademie. Za dvě léta své činnosti účinkoval

¹ O českém zástupovém dramatu a o davovém divadle viz zevrubněji ve studii Artura Závodského o *Šaldovo drama Zástupové a jeho osudy v českém kulturním životě*. Otázky divadla a filmu I., Brno 1970, str. 97–142.

Dědrasbor s čísly sborové i sólové recitace (recitovala v něm vedle Josefa Zory např. Soňa Neumannová, dcera St. K. Neumanna) při mnoha podnicích, které pořádaly dělnické instituce. Uváděla se Horova báseň *Dělnická madona*, Blokova slavná poéma *Dvanáct*, Březinova hymnická báseň *Ruce*, Wolkrovy a Seifertovy básně atd. Práci Dědrasboru vyvrcholila účast na slavnostní scéně první dělnické spartakiády v Praze na Maninách — v červnu 1921. V srpnu 1921 založila KSC Proletkult. Dědrasbor se stal členem Proletkultu, který mimo jiné organizoval také návštěvy pozoruhodných představení v profesionálních divadlech.

Roku 1920 — počátkem září — v hotelu Adria v Praze na Václavském náměstí zahájila činnost *Revoluční scéna*. Založil ji a po dva roky vedl herec a režisér, dramatik a malíř Emil Artur Longen (1885—1936). Působili v ní Xena Longenová, Karel Noll, první představitel Švejka v němém filmu, Ferenc Futurista aj. *Revoluční scéna* přinášela útočná satirická kabaretní pásma a také nastudovala několik aktovek a skečů s protiburžoazní tendencí. Inscenovala např. hru Antonína Macka (redaktora Rudého práva) *Dáma a vrah*, Büchnerovo proslulé drama *Vojcek*, první dramtizaci *Haškova Švejka* a řadu dalších her. *Revoluční scéna* zanikla roku 1922.

Do roku 1920 spadá vznik *Socialistické scény*.

S podnětem založit Socialistickou scénu přišel především herec Rudolf Myzet (1888—1964). Původně vyučen krejčím, zasvětil svůj život divadelnímu a filmovému herectví. V letech 1912—1915 pobýval v Berlíně. Byl zde členem organizace „Die neue freie Volksbühne“, která si kladla za cíl plánovitě organizovat návštěvu divadel a koncertů pro široké lidové vrstvy. Toto hnutí dosáhlo v Berlíně velkých úspěchů: počítalo na 150 000 členů a vybuodovalo z vlastních prostředků velké divadlo. Po působení u venkovské divadelní společnosti vrátil se Myzet roku 1919 do Prahy. Stal se členem Intimního divadla na Smíchově a jednu sezónu účinkoval v kabaretech Karla Hašlera v Lucerně. Pak ho nacházíme v *Revoluční scéně*.

Přípravný výbor *Socialistické scény* se obrátil k veřejnosti s prohlášením, které podepsala řada významných osobností tehdejšího kulturního života v Praze (např. dramatik Arnošt Dvořák, K. H. Hilar, architekt Vlastislav Hofman, spisovatelé Josef Hora, Antonín Macek, Marie Majerová, Helena Malířová, Ivan Olbracht, St. K. Neumann, E. A. Longen, herec Václav Vydra).

Socialistická scéna si kladla dva veliké cíle: přinést hodnotné divadlo i hodnotnou hudbu pracujícímu lidu a vyvolat prostřednictvím tohoto nového obecenstva obrodu tehdejšího divadla, inspirovat vznik nových dramet a hledat pro ně moderní divadelní výraz.

Členstvo *Socialistické scény* se dělilo na členy „divadelní obce“ a na členy výkonné (herce, dramatiky, výtvarníky atd.).

První valná schůze *Socialistické scény* se konala 20. května 1921. Předsedou spolku byl zvolen dramatik MUDr. Arnošt Dvořák, jednatelem Rudolf Myzet. Slavnostní zahajovací představení se konalo v Národním divadle 1. března 1921; byli hráni *Vlci*, drama Romaina Rollanda.

Brzy získala *Socialistická scéna* na 3000 členů. Uspořádala pro ně za nízké jednotné vstupné řadu představení v pražských divadlech i několik koncertů. 12. dubna 1921 byli na představení *Vinohradského divadla* při

uvedení Vildracovy hry Koráb Tenacity přátelsky návštěvnictvem Socialistické scény přijati francouzští básníci Charles Vildrac a Georges Duhamel.

Postupně začala se ve spolku Socialistická scéna prosazovat snaha, aby se v něm vedle organizování návštěvnictva divadel přistoupilo též k pořádání divadelních představení. Na podzim roku 1922 došlo k přejmenování Socialistické scény na *Všelidovou scénu* a bylo rozhodnuto, aby Všelidová scéna provedla Aischylovu *Oresteiu*. Arnošt Dvořák měl hru přeložit a dramaturgicky upravit. Ale Dvořák se posléze rozhodl pro základní úpravu a přebásnění této antické látky. Nová hra byla nazvána *Novou Oresteiu*. Režisér a scénátor Jiří Kroha připravil premiéru na pražském Výstavišti (dnes Park kultury Julia Fučíka) 13. dubna 1923 v monumentálních rozměrech jako davové divadlo.

Inscenace *Nové Oresteie* na pražském Výstavišti patří k nejvýznamnějším inscenacím, jaká u nás byla po Reinhardtově berlínském vzoru uvedena. Po čtyřech představeních mělo Krohovo nastudování přejít na scénu Národního divadla. K. H. Hilar o ně projevil velký zájem. Ale na Výstavišti se hrálo jenom třikrát. Při třetím představení došlo ke skandálu, když se účinkující (většinou neprofesionálové) dožadovali vyplacení honoráře; představení bylo předčasně ukončeno.

Nastudování *Nové Oresteie* skončilo deficitem 120 000 Kč. Čtyři funkcionáři *Všelidové scény* byli pohnáni před soud a obžalováni z přečinu úpadku z nedbalosti. Soud je však žaloby zprostil.

Na jaře roku 1924 se spolek *Všelidová scéna* rozešel. Příčin zániku bylo několik. Vedle finanačních potíží a osobních neshod mezi funkcionáři ležely ve výsledném zaměření *Všelidové scény*, která přesunula těžiško své práce k davovému divadlu značně abstraktního obsahu. Zde už *Všelidová scéna* nemohla počítat s podporou návštěvnictva ze širokých lidových vrstev, s podporou proletářského hnutí, které se ostatně vyžívalo kulturně již na jiné platformě (Proletkult atd.). Také doba obliby davového divadla s postupujícím odlivem revoluční vlny u nás minula.

Při všech svých nedostacích patří Socialistická (*Všelidová*) scéna k významným pokusům českého divadelnictví o socialistický typ divadla v prvních letech po převratě.²

Na různé podněty socialistického divadla z prvních let poválečných navázalo divadlo české avantgardy (Jindřich Honzl, E. F. Burian aj.). Stalo se tak ovšem v jiné sociální situaci a v jiném uměleckém kontextu.

² Socialistickou (*Všelidovou*) scénou se podrobně zabývá studie Artura Závodského *K historii Socialistické scény* (Sborník prací filosofické fakulty brněnské university 1968, D 15, str. 115–122).

13. František Komrda
(1852–1903)

Fotografie z posledních let jeho života

